

վանկին մէջ դառնուող է— մը՝ որ հայ ձայնաւորաց նուագման ժամանակն յառա՛ծ և միջմիտութեամբ յառա՛ջ եկած էր։ § 42էն կարելի է հաւանական ռուբլեամբ հետաքննել թէ վերոյիշեալ — մի-ջմիտութիւնը (հաւանական § 40ի մէջ յիշուած յետապաշտի — միջմիտութեան) հնաւոյն ըլլայ՝ քան թէ շեշտին նախընթաց երկարաւորաներուն նուագմանը (եւ եւ ըն § 38) (միւս կողմանէ շեշտին նախընթաց երկարաւորան նուագումը կրնայ իւր մասին քիչ մ'անագնահատել ըլլալ՝ քան շեշտին նախընթաց և եւ ձայնեղանակ կորուստը)։ Յան-դուէն ենթադրութիւն մը չէ ինքի համար ընդուն-նիլ, թէ շեշտին նախընթաց է— երկարաւոր մը բոլորովին կորուստ ըլլայ՝ միաժամանակ եւ եւ ըն ձայնեղանակ վերածուելով։ Ազգ. *oĩdũneumĩ հիմ-նական ձևէն մէջ է՝ անհետացող սի ազ-դեցութեամբն է— եղած է. այս է— մնացած է միւ-շեւ շեշտին նախընթաց երկարաւորին նուագիլը, բայց այնտեղ հետեւ բոլորովին կորուստ է. դար-ձեալ մասդեր կ'ընեն՝ որ հիմնական ձևը պէտք է *oĩdũneumĩ գնել և մէջ *oĩdũneumĩ (Հսմմ. Բա-ժակ՝ ՀՏԳԿ. ծնածոյն)։ Ասիկա շատ պարտու-ղիվ Պէժնէ-ը կրնայ ընդհակառակն *ongũneumĩէ ծագած ըլլալ։

Եթէ է գիւրգիւր և Գրանի բառերուն իմ առած մեկնութիւնն ուղիղ է, այն առանձն լատի՛ կրնայ մեկնուիլ իբրեւ հերթադրանախադրութիւն մը *լուսն՝ ձևին, որ *lũgũneumĩ է ծագած էր։ Սակայն այս հիմնական ձևը պէտք էր կրտսերագոյն ըլլալ՝ քան թէ առնչութիւն համապատասխանող հիմնա-կան ձևը, վրան զի քրմաբանականական անփոփոխ մնացած է։ Այն առանձն է— երկարաւորութիւն կորուստ է, պատճառ եղած ըլլալու է որ հնդեւր-դ՝ անփոփոխ մնացած է նուրբ-թաւի մ'աստիճա-նին վրայ։ Եթէ է չուգուր այս մեկնութիւնն ընդ-ունելի, այն առանձն կրնայ երկրորդական ձևէն մը *leĩgũ (Հսմմ. յուն. λ ε ι π ω) մեկնիլ փորձել, վրան զի օ՛ն է վերին ալ՝ ամենայն հաւանականութեամբ՝ նուրբ թաւին ստիճանը հաստատունն պահուած պիտի ըլլար։ Եթէ՛ կատարեալի ձևէն մէջ + ան-շուշտ անմասկազմութեան արդիւնք է։ (Սխալ էր իմ այն ենթադրութիւնն KZ XXXVIII 204, թէ լատի՛ հնդեւր. Բանդակտի եւ նուրբի զարգացման նկատմամբ զուգընթաց ըլլայ արձ-նի հետ, Հսմմ. լատ. argenũm. վրան զի արձ-նի, թէն նաեւ ընդ-հանրապէս այն վերլուծութիւնն ունեցած է՝ զոր ունի argenũm, միշտ պէտք է որ՝ ինչպէս շատոնց կ'ենթադրուէր, երբեք բառին համանուն՝ անմաս-կազմաբար փոխուած ըլլայ։ Բայց է նկատի ունե-նալով յուն. ἀργυροςը՝ անկարելի չէ որ արդէն է կիբրանի իսկ զարուակի վերլուծութիւն մ'ու-նեցած ըլլայ)։

Անշուշտ — միջմիտութեան օրինակ մին է նաեւ մաւր. բայերով մտքով՝ ու մարտնչանի՛, Թերեւս մաւր. ներկայի մը կանխալ ըլլայ ինչ-բառին պէս, Հսմմ. առա՛ եւ լատի՛ վերլուծութեանը օրինակները՝ § 14։ Այս բառերը՝ նշանա-կութեան կողմանէ, շատ լաւ կը պատշաճին յա-նդեւրաւոր՝ ՀՏԿԿ. mot „հանգիւզում“, mēta „հանգիւզիլ“, գրթ. gamōjjan „հանգիւզիլ“

հնդեւր. արմատ *mā- (յոնգրական է Բուգդէի եւ Մէլէի MSL X 278 այն ենթադրութիւնը թէ gamōjjan աղերս ունենայ մաւր. բային հետ, վրան զի մաւր. չի կրնար բաժնուիլ մաւր. ձևէ կատ. եւ՛յնք պատճառականէն, ուստի մաւր. իսկ մայր. հնդեւր. օ չէ, այլ հնդեւր. ւ)։

Վերջապէս ինքե՛մ հայ. առաջ (ածական — արմատ), զոր կը կռեն՝ յալորդ բառերուն հետ՝ գրթ. ga-nōhs, հրթ. gimug, ՀՏԿԿ. gnōgr „բաւական“, դարձեալ աղերս ունի՝ լատ. nancis- cor ՀՏԳԿ. aspnōm „համիւր“, եւն. Հիմնական նշանակութիւնն է՝ «տարածուող, սփռուող», ուս-կից՝ մէկ կողմանէ՝ «բաւալ», բայց միւս կողմանէ՝ «այն որ ամէն կողմ՝ պիտի հասնի ու բաւէ, ուստի ցանցաւ, և ինչպիսիքեալ գործածելի», շիշ-միւնեղյն կրկին զարգացումն է՝ յայտ կու գայ բայի մ'ածական անանցման մէջ, որ նշանակութեան կողմանէ nanciscor ՀՏԳԿ. aspnōm բառերուն իննամի է (լիտ. spėti „շոյտ ըլլալ, պարագ Ժամա-նակ ունենալ“, ասւս. y-cnōm եւն.), Նւլ. sporծ կը թարգմանուի՝ «քեր է վերայ, լիով, լիւսաւ», բայց գլխաւոր նշանակութիւնն անկից յայտնի է՝ որ spori byrōšē կը համապատասխանէ յուն. π λ η θ υ ν θ έ ν τ ε ς ρ ι, որ կը ամենի նախադա-տութեան մէջ πέντε άρτοι ες πενταταχλίους π λ η θ υ ν θ έ ν τ ε ς, քարեկալ սեր. spor „երկարա-տեւ, բաւալ (չ. օր. chljeb «Հաց», ասւս. enporiս «երկարատեւ, առատ, հսմմ. առանձն՝ ւրոժ okopo, mo ne enopo «շուտով եկածը՝ երկար չի տեւեր», ասիկա քանի մը պատական լեզուաց մէջ բոլորովին բնական եղանակաւ զարգացած է նշա-նակութիւն մը՝ որ մերձաւորապէս՝ «առատ, իմա-տիւն ճիշդ հիպոստան է, շեխ, sporitս «ինչպէս» (այսինքն) բուն՝ «երկարատեւ ընել», հետ ժամա-նակներ կը նշանակէր նաեւ՝ «անցքներ, օրհնել, բազմաբնութիւն», sporyt «առատ, կամ՝ «ինչպիսի-կան, միւր. spore «սակալ, ցանցաւ, նոր, (չ. օր. մաղեր)։ Բնականաբար ատենց հետ միւնեղյն է հրթ. spor «ինչպիսի» (ՀՏԳԿ. sphira- «առատ, շատ») Հսմմ. Հ է դիւն և կիւ լեհերէն գրածն՝ Materyały i prace komisji językowej akademii umiejęt-ności w Krakowie, II, 172։ Արեւմտեանապագիա-օրէն առաջ բառ գրթ. gamōhsի հետ համեմա-տելի անկարելի չէ. հայերէն բառին նախածինն է մերձաւորապէս *n)nglku-։

(Ըրանաւիւթիւ)

ՀՈՂԵՐ ԳԵՐԵՐՍՈՐՆ

ՍՏԻԿԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏՈՋՈՏՈՒԹԻՒՆԸ

(Ըրանաւիւթիւ)

8.

1. Հայ. օնի (կտ. 1. գեմքն օնի)՝ «բերել և ասնել» եւ սիւր. ajā-mi, *agō+mi «բերել» զգ. asāmi «ասնել, յուն. άγω «ասնել, լատ. ago «բերել» հն. aka «գնալ, բերել», հասանել» հիւր. aig, *agiti (ad-aig-ը մէջ), *agiti, at-om-aig «ad-igit me, առ հնդեւր. *āgē/o (նեի. 1. գեմք

եղ. *agō, որուն -ō *o-α-էն բացատրելու է, Հմմտ. յուն. οἶδα 'գիտեմ', *voīd-α, ինչպէս *ōm (սեւ. յառջ. գոյ. -նիւրուն վերջը) ալ **o-om-էն է, ուր առաջին օ- արմատական վերջն է) ինչպէս արգէն բառն էմ, *ā (Հմմտ. լատ. amb-ages 'ան-նապարհ անիւրաւ') եւ *āgo մտաւր ունի, վերջինը, իբր II. այլակ. *ēgo-ին:

Ինչպէս Meringer IF 18, 235 կ'ընէ, *ag-Տնդէր. հովիւներու բառն էր, որոնք արածելով իրենց հօտերը կը գրգռէին: Meringer իշխ. ա. կ'ընէ: „Ihrling Vorgeschichte der Indoeuropäer S. 28 f. hat ausnahmsweise einmal Recht, wenn er sagt: Unsere heutige Wendung „Was treibst Du?“ (Ի՞նչ ե'րբեք, ի՞նչ փէշք: Ի՞նչ կը գրգռեն) ebenso die lateinische quid agis? führt ihrem historischen Ursprung nach auf das Hirtenleben zurück“ (Հմմտ. նաեւ լատ. agolum 'գաւապան հովիւներու' բառ Paul. Fest. 21' հրա. 'I hewrewk de Ponor,' որ նշանակու ագո-ին պատկանող բառ մըն է):

Հայ. -թ- (ուղղ. յոգն.) 'մանր ծիւղ անկե-լի' (Հմմտ. նրգ. Trieb 'ածք' treiben 'գրգռել' եւ մահ. haj-ē-ds 'ածք' եւ haj- 'գրգռել' ցոյց կու տայ, որ *ag ծիւղերուն մեծանալուն նշանակելու համար ալ կը գործածուէր՝ նշանակու ամենահին իմաստը՝ ag- արմատին, զոր մահ. ág 'ծիւղ, άγα-ն 'ծիւղեր, հնդէր. *ago- 'ծիւղ-էն, ալ կը ներկայացնէ:

Ենթադրուած *e/o/o-էն է յուն. ὄγμο-ς, հնդէր. *og-mo-s, 'աննապարհ, զնայք, ուղի, սկիւ, որոյ' եւ լատ. ego (egēō), egēre (*egēsī) 'կարօռել' egēs-tās 'արժանութիւն' egēnus *eges-nos 'կարօս' հմմտ. arāre եւ գ. arm եւ 3-շարժականով մահ. բառն ալ szegény 'աղքատ' szegény-է 'աղքատներ' *segeno (*segenno, *segeny) հնդէր. ձեւերն են լատ. քո. բառ իս հնդէր. *mowē 'շարժել, շարժել' ալ ունիք մահ. ի մէջ morog 'կը շարժի' *morzo, *mozego, *mowego-էն, հմմտ. mozzan 'միայն մէկ շարժումն ընել' mowzo-no-էն: Մահ. -g-ն moro-g' բառի մէջ հնդէր. *ago morzo (*mow-s) ի տեղ սկսած են բռնել *agō *mowzo-go, *ago-ին go-ը կրնիլով էլ հմմտ. ալ ունիք մահ. as ag morzog 'der Ast bewegt sich':

Hirtin **omozgho 'մանր ծիւղ անկելի' ալ **omovgho-էն **mow- *ōmow 'շարժել, շարժել' ինչ պատկանող արմատ է (I. այլակ. ὄρχος, ὄρχη, ὄρχος, ὄρχη *δorchos-էն, II. այլակ. μόρχος մանր ծիւղ անկելի, լեւ. māsgas 'ալք, կոկոն', (Ablaut էջ 182), իսկ հնդէր. *omo-, *eme **ommo, **emve-էն ցոյց կու տայ մահ. eme-լ (հնդէր. *emve-le) 'ամբառնալ, առնուլ ի վեր':

Հնդէր. *megā 'մեծ' ալ I. այլակ. μέγας, հյ. Բ. *megā հմմտ. Բ. *megā-bhi ալ բառ իս *mv+egā-էն *mov 'շարժել' եւ *eg- 'գրգռել' արմատները կը բովանդակէ եւ այն առերկր լատ.

1 Մահ. moro-g' ի հետ միեւնոյն արմատ ունի մահ. meō (հնդէր. *meo-se, *mesze, *mesze) 'արտ, հմմտ. Հայ. որդ ալ յուն. ὄρχος, հնդէր. *ajj-70-8.

magnus 'մեծ' *բարձր, իբր I. այլակ. mv+ag-no-s էն է, ուր. ag- = լատ. ag-[ō, նշանակու մահ. mag-as 'բարձր' իբր հնդէր. բառ. *mv-agos (մահ. s = շ ալ հնդէր. s-էն):

2. Հայ. բիւր- (կա. բիւր-աց-), բիւր, բիւր-ի, բիւր-ն եւ սր. veda, գ. vaeḍa, յուն. οἶδα, գ. vait, եկղ. vēmī (vēdē) 'գիտեմ' պ. vaidimāi 'գիտեմք' առ. հնդէր. բիւր. *veide 'նայիլ' հմմտ. լատ. video, *videyō, կը պատկանին բառ իս *vei- 'գրգռել, որսալ' արմատին՝ արմատ ընդարձակող d-ով, որ *veē արմատին նշանակութեան մէջ փնտռելու է *veide 'նայիլ, գիտեմ'-ին ալ նա. խառը իմաստը, հմմտ. նրգ. seine Augen weiden, ֆրանս. repaire ses yeux, մահ. ալ szemeit le-gelteni 'այտնիքը ծարակել, (մահ. legelō 'Weide, ծարակ, է):

Նրգ. Weide ալ բառ Meringer IF 18, 237 „geht auf Jagd und Fischfang zurück“, հմմտ. հն. veidr, ագ. vād 'որս' հրգ. weida 'venatio, piscatio, weidan 'pascere, venari, errare, weidināri 'venator':

Noreen, կ'ընէ Meringer իշխ. ա., Laut, I. S. 213 տեսած է, որ i- արմատները մրգ. geweihe 'բոխնուռն' հիւլ. weida 'բոխնել' ofvida 'կապել ի շղճայր, գերել' ձեւապէս (կարելի է բռնել, որ առաքելայական ալ) հիւլ. vadir 'ձկնորսներու լար, vōd 'հանգրձ, զգեստ', հետ կապ ունին: Meringer կը մտածէ, որ նշանակութեան փոփոխութիւնը գուցէ այսպէս էր. weida կը նշանակէր 'բոխնուռն (որս, ձկնորսութիւն), ինչպէս աւիւծի վրայ ալ գրուած կայ der in weido gal: Այս տեւաւ խոցերէն 'ուսել, լարիւն' նշանակութիւնն մը կը հնչէր եւ այսպէս կը նշանակէ Weide 'pascua, pabulum, herba, գ. o. gemeine weida 'compas cuus ager, Այսպէս է weidōn 'venari, pascere, բայց նաեւ 'errare (կրնի վրայ), Մրգ. tageweide կը նշանակէ յետոյ մէկ օրւան ճանապարհ, որչափ մէկ օրւան մէջ երթալ կարելի է Ռ-իւ հեռաւոր փոփոխութիւն նշանակութեան է մրգ. anderweide 'երկրորդ անգամ' (D. Wtb. 1, 314), drüweide, vier-weide 'երեք, չորս անգամ' էլ հմմտ. Fick 14 543, 2. vei- 'գրգռել, որսալ', Հրգ. weida-ի կը պատկանի բառ Bartholomaei Airan. Wtb. Sp. 1413 ալ. västar 'հովիւ, իբր հնդէր. *vēit արմատ մը երթալընէ: Այսպէս իս խոցերը Meringer:

Ինչ համար *vei 'գրգռել' էն անմիջապէս ալ մէկ կողմանէ 'որսալ' ուրիշ կողմանէ 'ծարա-կել' հասկերային է եւ ինչպէս -թ-ի-է հետ ած-ի մի եւ նոյն ի, նշանակու կապիւր է բառ իս գ. Wei-de 'ուսել, մրգ. wide, հրգ. wida, յուն. (վ) 'էրէլա

1 Հայ. որս, հնդէր. *pōrkas, յուն. πόρκας 'ուս-կան ձկնորսներու, բառ հնդ. KZ. 87, 428, իսկ որսած բառ հնդ. ԷԲ. *porkamī, որ բառ Pedersenի KZ. 89 հարց բառի հետ միեւնոյն է, ընդունելի կարծիք մը: Այս հարց բառին փոք առնուած է մահ. harte 'pugna, certamen', Հասկանալի է ինքի ինչոյն այն ալ, որ Հայ. որս 'որս-որսութիւն, եւ 'ձկնորսութիւն, նախաշարժանութիւններ ունեցած է, ինչպէս հրգ. weida 'venatio, piscatio,

